

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSSS

International Journal of Social Science

Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3186>

Number: 44 , p. 63-71, Spring II 2016

Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date

30.11.2015

31.03.2016

**EDEBİYATIN DİJİTALLEŞMESİ – TAMAMLANMAMIŞ
MODERN ROMAN İÇERİSİNDE FİLOLOJİK KAZILAR**
*ELECTRONIC LITERATURE - PHILOLOGICAL EXCAVATIONS IN THE
INCOMPLETE MODERN NOVEL*

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN

Sakarya Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz

Günümüzde metinlerin bilgisayar aracılığıyla elektronik ortamlara taşıyıp kullanılmaya başlanması, diğer bilim alanlarında olduğu gibi, filoloji bilimi için de bir yandan yeni bir araştırma alanı doğurmuş bir yandan da eski metinlerin yeniden okunmasında kullanılan önemli bir araç haline gelmiştir. Bilgisayarın filolojide kullanımı özellikle modern roman türü içerisindeki tamamlanmamış yapıtların incelenmesinde yeni bakış açılarının doğmasına yol açmıştır. Burada Avusturyalı yazar Robert Musil'in tüm eserleri ve ölümünün ardından ortaya çıkan edebi mirasının dijitalleşme projesi örnek model olarak incelenmekte ve bu elektronik metinlerin filolojik çalışmalara ne tür katkılar sağladığı gösterilmektedir. Özellikle nicel bakımdan tasnifi bile güç olan böylesi devasa metinlerin ve yapıtların okunması ve incelenmesinde bilgisayarın hangi işlevleri üstlenebileceği vurgulanmaktadır. Bunun yanında edebi metinlerin elektronik kitap formatında okunması ve yabancı dil öğretiminde elektronik kitapların kullanılabilirliği de ele alınmaktadır. Edebiyat biliminin araştırma nesnesi olan metin dijitalleşme yoluyla iki boyutlu bir dönüşüm geçirmiştir. Birinci düzlemde okur açısından yeni bir medya ve dolayısıyla da yeni bir bağlam kazanmış, ikinci düzlemde araştırmacı veya bilimsel bakış açısından da yeni veya yeniden inceleme olanakları sağlanmıştır. Bu olanaklar metinlerin diakronik, karşılaştırmalı ve çok katmanlı okumalar yapılmasından tarihsel-eleştirel transkripsiyonlara kadar araştırmacı veya okura fayda sağlamaktadır. Devrim niteliğinde sayılabilecek metnin dijitalleşmesi olgusu böylece eskiye dönük tüm bilim alanları içerisinde eser vermiş yazarların metinlerinin hem yeniden incelenmesine hem de bunlara yeni bakış açılarının kazandırılmasını mümkün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Elektronik Kitap, dijital metinler, Robert Musil, Modern Roman, Filoloji

Abstract

Today's use of texts in electronic media by means of computer technology in philology just like in other fields of science has given birth to a new research area on the one hand and has become an important means of re-reading of old texts, on the other hand. Applying computer devices provided new perspectives for researching incomplete compositions especially within the framework of modern roman. All the major literary works of Robert Musil as well as his literary legacy that emerged after his death are examined as a digitalization project model and these electronic texts' contribution to philological studies is analyzed. Especially from the point of quantitative classification reading and analysis of such colossal compositions and works using computer devices is

being emphasized here. Besides, readability of literary works in the new electronic book format as well as usability of electronic texts in foreign language is debated here. Text as a research object of the Literary Studies has undergone a two-dimensional transformation by courtesy of digitalization. New media as well as new context were thus gained on the first level of a reader's perspective and new and/or revised opportunities were provided on the second level of a researcher's and scientific viewpoint. These opportunities provide benefits to researchers and readers ranging from diachronic, comparative and multi-layered readings to the historical-critical transcriptions. In this manner, phenomenon of the revolutionary digitalisation of the text has made it possible to gain new perspectives on as well as re-examine texts of the authors of the past in all scientific areas.

Keywords: Electronic Book, Digital Texts, Robert Musil, Modern Novel, Philology

Günümüzde elektronik kitap (e-book) tanımıyla, tarayıcılar sayesinde bilgisayar ortamına aktarılan metinlerin yanı sıra, Gutenberg (matbaa) ile araçlaşan kağıdı hiç görmeden doğrudan dijital veri olarak üretilen metinler hızla çoğalmaktadır. Bu yeni veri saklama, sunma ve üretme yöntemi son yıllarda olumlu ve olumsuz eleştiriler olarak tartışılabilir da yayın sektöründe gittikçe daha yaygın hale gelmektedir. Bilgisayarın basın-yayın sektöründe kullanılmaya başlanması ile yayınlanma sürecinde bulunan her metin, öncesinde dijital ortama aktarılma gerekliliğini doğurmaktadır. Bunun yanında, daha eski, *dijital-çağ-öncesi* diye adlandırılacak, yayınlanmış metinlerse, örneğin ansiklopedi, sözlük veya kaynak eserler, yeniden çoğaltılmak yerine büyük bir hızla dijitalleştirilerek elektronik yayın biçiminde okura sunulmaktadır. Bugün batıda gerçekleşen bilimsel toplantılardan, akademik ortamlarda verilen derslere kadar, neredeyse her tür bilgi elektronik yolla kayıt edilip *okuyucu*, *dinleyici* veya *izleyiciye* sunulmaktadır. Geleneksel kağıt formatının hem saklanma koşullarının birlikte getirdiği sorunları, hem de kullanımının dijital medyaya göre zorluğu kütüphaneleri dijital dönem öncesi basılan eserleri taratıp elektronik ortamda saklamak ve sunmak için ciddi çalışmalar başlatmalarına itmiştir.¹ Son yıllarda yeni çıkan yayınlar, bilimsel tezlerden araştırma sonuçlarına kadar birçok metin ise, ya opsiyonlu olarak, hem elektronik hem de basılmış halde, ya da salt internet ortamında yayınlanmaktadır. Online arama motorları aracılığıyla kütüphaneler veritabanlarında elektronik

metinlere gittikçe daha fazla yer verirken, basılı yayınların bibliografyalarına da erişim imkanı sunmaktadır.

Uluslararası bilim çevrelerinin birbiriyle etkileşim ve iletişimlerinin kolaylaşması ve hızlanması, yayınların dijitalleşmesinin – *ulaşılabilirlik* ilkesi çatısı altında – bize sağladığı başlıca avantajlardan biridir. Bu yolla yeni bilgi ve bulgular daha hızlı şekilde yayılabilmekte olup aynı zamanda da daha hızlı bir biçimde *eleştiri*, *güncellenme* ve *düzeltilme* olanağına kavuşmaktadır. Globalizasyon ve WorldWideWeb kavramlarının bu noktadaki işbirliği böylelikle bilim dünyasına da kazanımlar getirmiştir. Günümüzde bilgisayar kullanımının neredeyse ayrılmaz bir parçası olan internet, bilimsel makalelere ve eserlere artık kütüphanelere gitmeden de erişimi mümkün kılmaktadır.

Bu inceleme, dijitalleşmenin filoloji bilimindeki rolü ve faaliyetlerini açılmaya yönelik özellikle tamamlanmamış modern roman türündeki metinlere yeni yaklaşımlar getirilmesini ele almaktadır. Önce konuya genel bir bakışla kısaca filoloji biliminin bilgisayar ile etkileşimi, nasıl ve nerelerde kullanıldığı ve ardından da metinlerin incelenmesinde ne tür katkıların olduğu işlenmektedir. Bunun için Robert Musil'in (1880-1942) tüm eserlerinin dijitalleştirilme projesinden yola çıkılarak, yazarın modern romana örnek teşkil eden "Niteliksiz Adam" (Der Mann ohne Eigenschaften) adlı tamamlanmamış (Fragment) yapıtının bilgisayar destekli filoloji (Computerphilologie) yoluyla nasıl yeni okumalara ulaşıldığını göstermeye çalışacağım.

20. yüzyılın başlarından bugüne kadar bilim dünyasındaki gelişmelerin hız kazanması, bundan doğan ve aynı zamanda da geriye dönük bilgi yığınlarının organizasyon ve tasnifi sorunsalını da beraberinde getirmiştir. Bilgi çağı diye adlandırdığımız ve içinde bulunduğumuz yüzyıl bizi bu verilerin, öncelikle nasıl yönetileceği (Verwaltung), sonra da bunlara nasıl erişile-

¹ Dijitalleşen uluslararası kütüphane ve kitaplıklar hakkında Dörr'ün makalesi konuyla ilgilenenler için iyi bir kaynak teşkil eder. Dörr, Marianne. (2001). Retrodigitalisierung in Bibliotheken und wissenschaftlichen Einrichtungen. <http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jg01/doerr.html>, 2014.

ceği (Zugriff) ve son olarak da bunların nasıl saklanacağı (Archivierung) sorunlarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Burada teknolojinin bize sunduğu ve bilgi çağının vazgeçilmez bir aracı olan bilgisayar, dijital veri tabanlarının kullanılmasıyla saklama ve yönetim, internetse erişim konusunda önemli çözümler sunmaktadır. Bilim çevreleri başta bu dijitalleşmeye tepki göstermiş olsalar da günümüzde neredeyse her bilim alanı bilgisayarı araştırmalarında kullanmaktadır. Bu noktada üzerinde durulması gereken güncel soru, bu aracın her bir bilim alanı içerisinde nasıl en verimli şekilde kullanılabileceği konusudur.

Avrupa’da Alman Dili ve Edebiyatı sahasında bilgisayar, edebiyat bilimi çalışmalarında 90’lı yılların başlarında oldukça yerleşmiş ve dilbilim çatısı altında “Computerlinguistik” (Bilgisayar destekli dil bilimi) tanımıyla başlı başına bir çalışma alanı haline gelmiştir.² Bilgisayar destekli dil bilimi, çok genel olarak özetlemek gerekirse, dil incelemeleri ve karşılaştırmaları için teknolojiyi kullanırken, “Computerphilologie” (Bilgisayar destekli filoloji) başlığı altında edebi metinlerin dijitalleştirilmeleri, yapıtların meydana geliş biçimlerinin katmanları ve bunların Link’ler (Hypertexte) yoluyla birbirleri ile ilişkilendirilmeleri gibi çalışmalar yapılır (bkz. a.g.e). İncelenen metinlerde tarama yapma ve istatistiğin kullanımı, bilgisayarın filolojiye girmesiyle birlikte daha yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bilgisayar öncesi filoloji ile karşılaştırıldığında dijitalleştirilen metinlerin günümüz filoloji bilimi çerçevesinde çok daha hedefli bir biçimde incelenebilmekte olduğunu, daha hızlı bir biçimde metinler arası ilişkilendirme yapılabilmekte ve özellikle imgebilimsel veya yapısal incelemelerde hata payı en aza indirgenebildiği görülmektedir. Bunların dışında yorumbilimsel açıdan da dijitalleşen eserlerin yazar biyografisi ve diğer disiplinler arası (tarihi, sosyolojik veya psikolojik) bağlamlarla ilişkilendirilerek okunabilirliği, hem filolojik inceleme bağlamında, hem de okur açısından okuma-anlama-yorumlama üçgeninde, bakış açısına derinlik ve çokboyutluluk (Perspektivismus) kazandırmaktadır.

Bilgisayarın filoloji bilimine sağladığı yararları gösterebilmek için Avusturyalı yazar

Robert Musil’in “Niteliksiz Adam”³ (1930/33) adlı romanı oldukça iyi ve güncel bir örnek model teşkil etmektedir. Dilimize, oldukça geç çevrilmeye başlanmış⁴ ve dünya edebiyatında modern roman türünde klasikler arasında yerini almış olan eser, yazarın 1942 yılında ani ölümüyle tamamlanamamıştır. Musil bu başarıyı ile sadece zamanının okuruna değil aynı zamanda günümüzdeki okuyucusuna da zengin ancak bir o kadar da bilgi birikimi gerektiren ağır ve yaklaşık 2000 sayfalık bir yapıt bırakmıştır. İncelememizin ana konusu olmasa da bir önceki cümlelerin içeriğinin altını çizmek adına romanın içeriği hakkında çok kısaca şunları söylemek yararlı olacaktır: Musil bu *sonsuz* romanında bir hikaye anlatmak yerine birçok konuyu tartışmaktadır aslında. Genellemek gerekirse, anlatılanların birçoğunun modernizm sorunsalının doğurduğu duygu ve düşünce ikirciklikleri olduğu söylenebilir. Bunlar yaşadığı çağın olgulaştırılmış sorunlarından, bilim tarihinin soyutlanarak tartışılmasına kadar uzanan geniş bir yelpazeden meydana gelmektedir. Bunun için de yazarın bu eseri üzerine yapılan araştırmaların neredeyse tamamı romanın bir ansiklopedi karakteri taşıdığı çıkarımının altını çizmiştir ki, bu yerinde sayılabilecek bir bulgudur.

Zaten modern roman ile birlikte anlatının *imkansızlaştığı*⁵ (Lyotard, 1986, s. 112) bir zamana denk düşen eser, içinde barındırdığı *anlatısızlığıyla* tam da bu konuyu ele alır. Bu yapıt 19. yüzyıl romanıyla karşılaştırıldığında bu yapıtın herhangi bir bölümünde başı, ortası ve sonu olan herhangi bir anlatıya rastlamanın mümkün olmadığı ortaya çıkar. Eserde dolayısıyla somut olayların kurgulanması ve anlatımı, yerini daha çok analitik denemelerin olduğu uzun pasajlara bırakmıştır. Ancak bu denemeler roman türünün çoksesliliği ilkesini de içinde barındıracak şekilde kurgulanmıştır. Dene-

³ Yapıtın orjinal adı „Der Mann ohne Eigenschaften“ olup bibliyografya ile ilgili ayrıntılı bilgiler kaynakçada verilmiştir.

⁴ Eser dilimize 1999 yılında Ahmet Cemal tarafından kısmen çevrilip Yapı Kredi Yayınları’ndan yayınlanmıştır. Kısmen yapılan çeviri, eserin yalnızca ilk 80 bölümünü kapsamakta olup, devamı 2009 yılında yine Cemal tarafından ve aynı yayınevinden okura sunulmuştur.

⁵ Aslı için bkz.: La Condition postmoderne: Rapport sur le savoir, Paris 1979.

² Jannidis, Fotis. (1999). Was ist Computerphilologie? <http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jahrbuch/jb1/jannidis-1.html>, 2015.

me'nin (Essay) yazın türleri içerisinde modernizmin çoğulculuk (Pluralismus), perspektivizm (Perspektivismus) ve görecelik (Relativismus) ilkelerini içinde barındıran bir yazın biçimi olması, Musil'in anlatmak için neden "Roman" türünü kullandığını açıklayabilir.

Yazarın çok yönlü olmasından kaynaklanan donanımı, Alman filolojisi çatısı altında sadece Musil ve eserlerini merkez alarak bunları disiplinler arası (Interdisziplinär) bir şekilde inceleyen ve "Musil-Filolojisi" diye adlandırılan uluslararası bir çalışma sahasını doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmaya başlayan ve yazarın eserinin değerinin anlaşılması için de çaba sarfeden bu çalışma alanı, elbette sadece yazarın eserleriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda da yazarın eserlerini diğer yazar, düşünür ve bunların ürettiği çeşitli teorilerle ilişkilendirip karşılaştırarak bilimsel çalışmalar yapmayı sürdürmektedir.

Musil 20. yüzyılın başında önce mühendislik eğitimi almış, sonrasında da felsefe, deneysel psikoloji ve bilim teorisi alanlarında doktora çalışmaları yapmış olup, dünya edebiyatı ve modern çağ filozoflarının metinleri hakkında bilgi sahibi, Avusturyalı bir entellektüeldir. Ernst Mach'ın bilim teorisi üzerine yaptığı doktorasıyla akademik eğitimini tamamladıktan sonra üniversiteye sırtını dönmüş ve yazarlık yoluyla hayatını kazanmaya çalışmıştır. Bilimsel devrimlerin çok yoğun olduğu bir dönem olan 1900 sonrası yıllarda güncel gelişmeleri yakından takip eden Musil, ileride Albert Einstein (1879-1955) tarafından da takdir edilen bir yazar olma yolundadır.⁶ "Niteliksiz Adam" adlı romanının onun hayatının çok büyük bir bölümünü kaplamış olması ve bu bağlamda da ölümünden sonra ortaya çıkan günceleri, çalışma notları, eskizleri, taslakları ve diğer malzemeler, filolojik çalışmalar için oldukça değerli bir hazine olma niteliği taşımaktadır. Bu malzemeler aracılığıyla, örneğin yazarın 1933 yılından ölümüne kadar – ağırlıklı olarak romanının devamı üzerine çalıştığı yıllarda – neredeyse hiçbir yazısını yayınlamamış olmasının, hiçbir şey üretmemiş olması anlamına gelmediğini saptayabilmekteyiz. Musil bu süre içinde sadece üze-

rinde çalıştığı büyük romanı ile ilgili yaklaşık 6000 sayfa yazı üretmiştir.⁷ Bunun yanında yine yazarın ölümünden sonra ortaya çıkan toplam sayfa sayısı yaklaşık 12.000'i bulmaktadır. Bu noktada ortaya çıkan birçok soru vardır, ancak bu incelemenin merkezinde bulunan en önemli soru, bu malzemenin filolojik tasnifi ve eserin kendisine tutacağı ışık ve katkılarıdır. Elde bulunan sözkonusu el yazısı ile yazılmış malzemenin yayına hazırlanması ve olabildiğince eksiksiz olarak okura ulaştırılması, yazarın ölümüyle birlikte ardındakilere ve özellikle filolojiye bıraktığı tek miras sayılabilir. Bilgisayar destekli filolojinin tam olarak bu noktada devreye girmekte ve büyük yararlar sağlamakta olduğunu göreceğiz.

Yazarın ölümünden sonra, yarım kalan eserinin devamı, ardında bıraktığı çalışmalardan bir seçki yapılarak, eşi Martha Musil tarafından yayınlanmış ancak romana bir son niteliği kazandıramamıştır. Bunun ardında yatan başlıca neden Robert Musil'in ölümüne kadar eserin sonu hakkında henüz karar vermemiş olmasında yatmaktadır (Musil, 1978, s. 1939). Martha Musil'in 1949 yılında ölümünün ardından genç bir filolog olan Adolf Frisé (1910-2003) malzemelere tüm hayatını adanarak, Musil'in yapıtlarını yayına hazırlamıştır. Bugün yayınlanmış halde bulunan Musil'in tüm eserleri, buna mektupları, el yazmalarının transkripsiyonlarının bir bölümü, günceleri ve denemeleri ile tiyatro eleştirileri de dahil, 1978 yılındaki son derlemesiyle, Frisé'nin çalışmalarının ürünüdür.

Musil'in ölümünden yaklaşık 50 yıl sonra ilk olarak 1992 yılında el yazmalarının tamamı dijitalleştirilerek bir CD-Rom⁸ bünyesinde, Frisé'nin 1978 derlemesinden yola çıkılarak yayınlanmış ve böylelikle ilk kez kamuya açık hale gelmiştir. Bu yayın ile birlikte daha önce sadece Roma ve Viyana'da incelenebilme imkanına sahip olan orjinal belgeler gün ışığına çıkartılarak yazar ve eserleri hakkında yeni araştırmalar yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu çalışma, o zamanın teknolojisi de göz önünde bulundurularak yalnızca el yazması metinlerin

⁶ Musil-Einstein bağıntısını inceleyen ve Einstein'ın Musil'in eserlerini okumuş olduğuna dair kuvvetli tezler ortaya koyan Gesine Bey'in makalesi (Bkz. ss. 330) konuyla ilgili daha fazla bilgi almak isteyenlere tavsiye edilir. Bkz. Kaynakça.

⁷ Bkz. Fanta, Walter. (2007). Die Klagenfurter Ausgabe Robert Musil. Historisch-kritisches Edieren am Computer. <http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jg06/fanta.html>, 2014.

⁸ CD-Rom olarak yayınlanmıştır: Musil, Robert: Der literarische Nachlaß. Haz. Friedbert Aspetsberger, Karl Eibl und Adolf Frisé. Reinbek: Rowohlt 1992.

transkripsiyonundan öteye geçmez. Ancak bu kesinlikle yapılan böylesi zorlu bir çalışmanın işe yaramaz bir şey olduğu şeklinde anlaşılmalıdır. Bu çalışma ile yazarın tüm metinleri kişi ve kurumların tekelinden çıkartılmış ve kamuya açık hale gelmesi sağlanmıştır ki bu asla küçümsenebilecek bir adım değildir. Aksine, bu çalışma dijitalleşen edebiyat araştırmalarına öncülük eden bir girişim olarak görülebilir. Biraz aşağıda inceleyeceğimiz yeni dijital proje ile ortaya çıkan en önemli farkı ise metin içi ve metinler arası ilişkilendirmeler yapabilen internetin “Hyperlink” teknolojisinden yoksun olmasında saklıdır. Bunun dışında arama ve veri toplama opsiyonları da yazılımsal açıdan daha kısıtlı ve gelişmemiştir.

2008 yılında “Robert Musil - Klagenfurter Ausgabe”⁹ adıyla yayınlanan DVD-Rom Musil’in tüm eserleri, günceleri, mektuplarını ve el yazmalarını içerisinde barındıran çok geniş tarihsel-eleştirel (historisch-kritisch) bir çalışmadır. Bu proje çerçevesinde yazarın tüm metinleri dijitalleştirilmiş ve bunun ötesinde araştırma yapacak kişiler veya bu eserleri daha derinlemesine incelemek isteyen okurlar için metinler çok yönlü olarak başka kaynaklarla ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirmeler şu şekilde sınıflandırılmıştır:¹⁰ (Fanta, 2007)

a) Metin içi bağlantılar: Yazarın kendine has çalışma biçimine uygun olarak metinler üzerinde tuttuğu notlar, göstergeler ve işaretlemeler “Hypertext” yöntemiyle birbirleriyle ilişkilendirilerek okuyucu veya araştırmacıya büyük kolaylıklar getirmektedir. Ayrıca romanın meydana gelişindeki katmanlar, yani romanın son haline gelmeden önceki ham metinler de bu yolla kronolojik bir sıralama sayesinde takip edilebilmekte. Bunun özellikle filolojinin doğrudan araştırma nesnesi olan metinlerin okunması ve tahlili için taşıdığı önemi ortadadır.

b) El yazmaları ile dizgisel bağlantılar: Bu ilişkilendirme sınıfında yazarın basılmış metinlerinin yanında orjinal el yazmaları da taranmış resim formatında yayınlanmıştır. Burada özellikle yazarın yaptığı eskizler, taslaklar ve müsvedde olarak kullandığı sayfaların romanın alınması (Rezeption) ve yorumlanmasında (Interpretation) görsel ve içeriksel nitelikte

sağladığı katkılar açısından büyük önem taşımaktadır.

c) Metinler arası bağlantılar: Bilindiği üzere bir yazarın yapıtları incelenirken bu yazarın esinlendiği veya okuduğu kişiler ve eserler metne yeni bakış açıları kazandırabilmektedir. Bundan yola çıkarak metinler arası bağlantılar Musil’in romanını yazarken etkileşime girdiği, dolaylı veya doğrudan alımladığı ve atıfta bulunduğu diğer yazarları, metinleriyle yeri geldiğinde ilişkilendirmektedir. Bu bağlantı sayesinde adeta yazarın şahsi kitaplığı denebilecek bir *Link-Kolleksiyonu* meydana gelmektedir. Bu çalışmada Musil’in kendi notlarında, mektuplarında ve güncelerinde ismi geçen yazarların yanında Musil-Filolojisi’nin 1950’li yıllardan bu yana yapılan bilimsel çalışmalarında ortaya çıkarttığı çeşitli alanlardan gelen yazar, bilim adamı ve düşünürün de isimlerinin geçtiğini ve küçümsenmeyecek bir rol oynadığını görmekteyiz.

d) Biyografik ve tarihsel bağlam: Yapıtları ve yazarlarını dışsal olgu ve süreçlerden, yaşadıkları zamanın koşullarından bağımsız olarak değerlendiren “Hermeneutik” kuramının karşısında günümüzde yeni filolojik modeller bulunmaktadır. Bunlardan yola çıkarak yazarın hayatı, içinde bulunduğu koşulları ve bunlarla etkileşimi, ansiklopedik bilgi dizini gibi bir rehber halinde okura veya araştırmacıya sunulmaktadır. Buna ek olarak yazarın temas ettiği kişi ve kurumlar ile bunlarla ilgili tüm bilgiler de bu bağlamda okura sunulmaktadır. Ayrıca çeşitli tablo ve şekillerle biyografik bilgiler ve romanın genetik oluşum aşamaları görselleştirilmiştir.

Bu ilişkilendirme sınıflarının merkezinde çok önemli olan bir bilgi tarama (arama yapma) fonksiyonu bulunmaktadır. Bilgisayarın filoloji bilimine katkısı tam da bu noktada netlik kazanmaktadır denebilir. Dijitalleşen bu bağlantılar arasında, kullanılan yazılım sayesinde rahatlıkla ve eski manüel yöntemlerle karşılaştırmayacak bir hızla, gezilebiliyor ve arama yapma imkanı sağlanıyor. Bu aramalar tek tek kelimelerden oluşabileceği gibi, sözcük grupları veya uzun cümlelerden de oluşabilmekte. Ayrıca özellikle filolojik çalışmalarda kullanılacak metin türü, yazım tarihi ve metin tasnifi gibi kriterler üzerinden de arama yapma imkanı vermektedir.

Bu teorik girişin ardından şimdi de

⁹ Ayrıntılı bilgi için kaynakçaya bakınız.

¹⁰ Proje’nin editörlerinden olan Walter Fanta’nın online makalesinden özetlenerek alıntılanmıştır.

özellikle Musil gibi bir yazarda bazı kavramların anlambilimsel (Semantik) açıdan incelenmesinde çok önemli bir rol oynayan bilgisayar destekli incelemenin katkısını örnekleyerek göstermek istiyorum.

Musil yazın hayatı boyunca matematik ve istatistikte kullanılan ve felsefi açıdan gerçeklik olgusunun saptanmasında bir tartışma konusu olan olasılık teorileri (Wahrscheinlichkeitstheorie) ile yakından ilgilenmiş ve "Niteliksiz Adam" adlı yapıtında da dile getirip tartışmıştır. Geçtiğimiz yüzyılın başında (Jahrhundertwende) özellikle Avrupa modernleşmesi sürecinde doğa bilimlerinin, başta fizik ve matematikte olmak üzere, büyük devrimler yaratması, Newton mekaniğinin yerini atom ve quantum teorilerinin alması ve bunlardan doğan pozitivist sonuçlar, sadece bilimde değil, 20. yüzyılın içinde bulunan insanın düşünce biçiminde de köklü değişimlere yol açmıştır. Sözkonusu dönemin sanat, edebiyat ve felsefe dünyasına baktığında da bu gelişmelerin yankılarının yazar ve düşünürlerin eserlerinde yer aldığını görmekteyiz.¹¹ Robert Musil de bu gelişmeleri eserlerinde ve analitik denemelerinde işleyen önemli yazarlardan bir tanesidir.

Bu bağlamda 20. yüzyılda geliştirilen olasılık teorilerinin merkezinde bulunan bir kavram olan "ortalama" sözcüğünün Musil tarafından nasıl kullanıldığına filolojik açıdan bakmak, elektronik metinlerin bilimsel araştırmalara sağladığı kolaylıkları göstermek için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu ve bunun gibi başka anlambilimsel çalışmaların eski yöntemlerle, yani salt okumalarla yapılması, Musil gibi bir yazarın binlerce sayfalık metin *tarlasının* içerisinde haftalar, hatta aylar gerektirebileceğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu yolla hata payı da en aza veya sıfıra indirgenirken metnin dijital edisyonu sayesinde bu kavramın kolaylıkla aratılabilmesi bize çok zaman kazandırmaktadır.

Bu çalışma sonucunda Musil'in "ortalama" sözcüğünü ve eşdeğeri olan kelimeleri hep aynı anlam sahasında kullandığını görmekteyiz. Bu noktada şu bilgiyi de vermek yararlı olacaktır: "ortalama" sözcüğünü Alman dilinde

karşılayan birden çok kelime bulunmaktadır. "Durchschnitt" veya "Mittelwert" eş anlamlı kelimelerdir ve birincisi "ortalama" anlamına gelirken, ikincisi ise "ortalama değer" şeklinde çevrilebilirken her iki çeviride de anlam kayması veya büyük bir anlam değişimi söz konusu olmaz. Yazar aynı anlama gelen bu kelimeleri dönüşümsel olarak kullanırken bazen matematiksel bağlamda, bazen de istatistiksel bağlamlarda kullandığını söyleyebiliriz. Ancak her iki bağlamdaki kullanımında da Musil bu sözcüğü hep eleştirel bir biçimde kullanmaktadır.

Önce "Durchschnitt" sözcüğünün „Niteliksiz Adam“ içerisindeki kullanımını örnekleyerek görelim: "Das ist es, was ich Sie fragen will. Denn es bleibt, wie Sie sehen, das übrig, was jeder von uns als Laie ganz glatt den Durchschnitt nennt und wovon man also durchaus nicht recht weiß, was es ist." (Musil, 1978, s. 488). Alıntıda dikkat çekici olan en önemli nokta "ortalama" kelimesinin karşılığı olan „Durchschnitt" sözcüğünün kullanımında kuşku yaklaşımıdır. Bu eleştirel kuşku "ortalama" olarak saptanan bir değer göreceliğinden dolayı pozitif bilimlerin ölçme ve kesinlik kriterlerine getirilen bir eleştiri olarak okunabilir.

Yine aynı bölümün biraz ilerisinde yazar sözcüğü şu şekilde kullanır: "Ihr seid so vorschnell. Immer muß ein Ziel, ein Ideal, ein Programm da sein, ein Absolutes. Und was am Ende herauskommt, ist ja doch ein Kompromiß, ein Durchschnitt! Wollen Sie nicht zugeben, daß es auf die Dauer ermüdend und lächerlich ist, immer das Äußerste zu tun und wollen, nur damit etwas Mittleres hervorkommt?" (Musil, 1978, s. 489). Burada "ortalama" sözcüğü "orta birşey" ("Mittleres") ifadesi ile eş anlamlı olarak kullanılırken aynı zamanda bağlamda bulunan ironi de matematiksel bu değere karşı olan eleştirel çekimserliğini dile getirmektedir.

Musil'in "Durchschnitt" sözcüğüyle eş anlamlı olarak kullandığı "Mittelwert" kelimesinin kullanımına baktığımızda az önce yapılan saptamaların desteklendiğini görebilmekteyiz. Yine romanın aynı bölümünde kullanılan bu sözcüğü, bağlamından koparmamak için, biraz daha uzunca alıntıyla inceleyelim:

"Ich mache Ihnen einen Vorschlag, Gerda. Nehmen wir an, daß es im Moralischen genau so zugehe wie in der kinetischen Gastheorie: alles fliegt regellos durcheinander, jedes macht, was es will, aber wenn man berechnet,

¹¹ Avrupa ve özellikle Viyana modernizmi (Wiener Moderne) çerçevesinde bilim, sanat, felsefe ve edebiyat alanlarındaki etkileşimlerine bir giriş niteliğinde olan Wunberg'in yayına hazırladığı kaynak eser konuyla ilgilenenler için oldukça iyi bir derlemedir. Ayrıntılar için kaynakçaya bakınız.

was sozusagen keinen Grund hat, daraus zu entstehen, so ist es gerade das, was wirklich entsteht! Es gibt merkwürdige Übereinstimmungen! Nehmen wir also auch an, eine bestimmte Menge von Ideen fliegt in der Gegenwart durcheinander; sie ergibt irgendeinen wahrscheinlichsten Mittelwert; der verschiebt sich ganz langsam und automatisch, und das ist der sogenannte Fortschritt oder der geschichtliche Zustand; das Wichtigste aber ist, daß es dabei auf unsere persönliche, einzelne Bewegung gar nicht ankommt, wir können rechts oder links, hoch oder tief denken und handeln, neu oder alt, unberechenbar oder überlegt: es ist für den Mittelwert ganz gleichgültig, und Gott und Welt kommt es nur auf ihn an, nicht auf uns!“ (Musil, 1978, s. 491).

Bu pasajda kinetik gas teorisinin işleyişi ile etik alan arasındaki benzerlikler anlatılırken kullanılan „ortalama değer“ („Mittelwert“) ifadesinin nasıl verilerden ve öznenin belirleyiciliğinden bağımsızlaşarak özerkleştiği vurgulanmaktadır. Burada yine eleştirel bir biçimde sorgulanan başlıca şey bu kavramın insanın gerçekliğini ne kadar yansıtır yansıtmadığıdır. Bunu bir sonraki alıntıda da aynı netlikte görebilmekteyiz:

“Im Grunde fühlte sich Ulrich nach dieser Anschauung jeder Tugend und jeder Schlechtigkeit fähig, und daß Tugenden wie Laster in einer ausgeglichenen Gesellschaftsordnung allgemein, wenn auch uneingestanden, als gleich lästig empfunden werden, bewies ihm gerade das, was in der Natur allenthalben geschieht, daß jedes Kräftespiel mit der Zeit einem Mittelwert und Mittelzustand, einem Ausgleich und einer Erstarrung zustrebt.“ (Musil, 1978, s. 251).

Burada „ortalama değer“ kavramının yanında ayrıca „ortalama durum“ („Mittelzustand“) ifadesinin ortaya çıktığını görebilmekteyiz. Bununla ilgili son olarak da „Mittelwert“ (ortalama değer) kavramının ölçülebilirliğini sorgulayan bir alıntıyı sunmak istiyorum:

Arnheim schloß die Augen und dachte nach. „Ich selbst spiele nie Billard,“ sagte er dann „aber ich weiß, daß man den Ball hoch oder tief, rechts oder links nehmen kann; man kann den zweiten Ball voll treffen oder streifen; man kann stark oder schwach stoßen; die ‚Fälsche‘ stärker oder schwächer wählen; und sicher gibt es noch viele solcher Möglichkeiten. Ich

kann mir nun jedes dieser Elemente beliebig abgestuft denken, so gibt es also nahezu unendlich viele Kombinationsmöglichkeiten. Wollte ich sie theoretisch ermitteln, so müßte ich außer den Gesetzen der Mathematik und der Mechanik starrer Körper auch die der Elastizitätslehre berücksichtigen; ich müßte die Koeffizienten des Materials kennen; den Temperatureinfluß; ich müßte die feinsten Maßmethoden für die Koordination und Abstufung meiner motorischen Impulse besitzen; meine Distanzschätzung müßte genau wie ein Nonius sein; mein kombinatorisches Vermögen schneller und sicherer als ein Rechenschieber; zu schweigen von der Fehlerrechnung, der Streubreite und dem Umstand, daß das zu erreichende Ziel der richtigen Koinzidenz der beiden Bälle selbst kein eindeutiges ist, sondern eine um einen Mittelwert gelagerte Gruppe von eben noch genügenden Tatbeständen darstellt.“ (Musil, 1978, s. 570).

Bu pasajda yazar neredeyse mikroskopik bir itina ile bilardo oyunu sırasında meydana gelen hesaplamaları en ince ayrıntısına kadar anlatırken, fiziksel, matematiksel ve istatistiksel verilerin, tüm sapmalar göz önünde bulundursa bile, son kertede kesin bir sonucu değil yalnızca „ortalama bir değer etrafında toplanan bir takım verileri“ hesaplayabildiğini anlatmak istemektedir.

Verilen bu örneklerle beraber, yine aynı yöntemle, örneğin düşünce tarihi için büyük önem taşıyan „olasılık“ (Wahrscheinlichkeit) ve „hakikat“ (Wirklichkeit) kavramlarının yazarın kullanımındaki anlamlandırılışları da incelenebilir. Bu ve bunun gibi çalışmalar için bilgisayarlı metin tarama fonksiyonu filolojik çalışmalar bünyesinde yeni teoriler doğurmasa bile, bilim ekonomisi (verimliliği) açısından çok yararlı olacağı açıktır. Bu incelemede yalnızca modern roman türü içerisinde elektronik metinlerin yararları ele alınmış olsa da, klasik filoloji ve klasik eserlerin incelenmesinde de benzer faydalarını saptamak mümkündür. Örneğin Alman dili dendiginde ilk akla gelen yazar Johann Wolfgang Goethe'nin eserlerinin incelenmesinde „ışık“ (Licht) sözcüğünün kullanımını bu yolla analiz etmek, edebiyat bilimi çerçevesinde bulunan metin tahlilleri açısından son derece önemli ve aydınlatıcı olabilir. (Jannidis, 1999)

Araştırmanın bu ikinci boyutundan yine birinci boyutuna dönecek olursak, gösterme-

ye çalıştığımız anlambilimsel incelemenin burada sadece ufak bir modelden ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Burada bilgisayar yoluyla arattığımız kavramlar sadece yazarın yaşadığı yıllarda yayınlanan roman bölümleri ile sınırlandırılmıştır. Bu parametreyi genişletip, dijitalleştirilen eserin tüm metinlerine, özellikle taslak ve notları ile güncelerine yaydığımızda, arama sonucunun sayısı, yüzleri, hatta binleri bulmakta olduğunu görmekteyiz. Bundan yola çıkarak bilgisayarın filoloji biliminde kullanımıyla ortaya çıkan yeni analiz modellerinin çarpıcı bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yazarın çalışma biçimi yalnızca arkeolojik kazılarda ortaya çıkan katmanları andırmakla kalmayıp aynı zamanda metinlerinin son haline geliş süreçleri hakkında da aydınlatıcı olmaktadır. Bilgisayar ile yapılan bu *kazılar* aynı zamanda da yazarın romanın kurgu ve gelişimiyle ilgili kafasındaki düşünceleri ve bu düşüncelerin değişimini de göstermekte. Buradaki çekilen en büyük sıkıntı örneklediğimiz yazar olan Musil'in büyük ölçüde denemeler (Essayismus) ağırlıklı üretme biçiminin yanında soyutlayan (Abstraktionismus) anlatımcılığıdır. Bu çerçevede birçok bölümün yazar tarafından defalarca yeniden yazılıp önce yayın için baskıya verilip, ancak yayınlanmadan geri çekildiğini görmekteyiz. Roman içerisindeki karakter isimlerinin nasıl zaman içerisinde değiştiği, profillerinin nasıl şekillendiği ve romanın başlığının son halini alıncaya dek hangi dönüşümlerden geçtiği ancak bu malzemelerin ışığı altında anlaşılabilen verilerden bazılarıdır. Yazarın yıllar önce güncelerine veya çalışma defterlerine not ettiği taslak ve kurgusal metinlere romanın yazım aşamasında defalarca geri döndüğü ve yer yer bunları metne entegre ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda da yazarın yine modern yazın içerisinde kullanılan montaj (Textmontage) tekniğini de nasıl ve nerelerde kullandığı görülebilmektedir. Musil'in bu evrak dizisine baktığımızda neredeyse günümüzün internet ortamındaki ansiklopedisi "Vikipedi" şeklinde düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. Yazdığı her sayfada başka notları işaret eden imler, bu içerikleri geçmişten gelen başka içerikler ile ilişkilendirmekte ve adeta kendisine bilgisayar öncesi manüel bir 'link' sistemi oluşturmakta olduğunu görmekteyiz.

Elektronik metinlerin filolojide kullanımından doğan belki de en önemli kazanım bu yolla metinler üzerinde daha hızlı ve hatasız bir biçimde bütüncül bir hakimiyet kurabilmemizdir. Edebi metinlerin oluşum aşamaları içerisinde yapılan araştırmalar (Texgenetik) tıpkı arkeoloji bilimindeki kazılarda antik şehirlerin katmanlarının tek tek ortaya çıkarılmasından doğan bilgiler gibi önemlidir. Bu da günümüzde bilgisayar destekli filoloji sayesinde çok daha verimli bir biçimde yapılabilmektedir.

Dijitalleşme'nin ekoloji açısından da yararlı olduğunu unutmamak gerek. Yalnızca edebiyat alanında değil, aynı zamanda yazının bir iletişim aracı olduğu tüm alanlarda da dijitalleşme kağıdın tüketimini azaltarak ekolojiye önemli bir katkı sağlamaktadır. Bugün elektronik yazışma ve metinler standartlaşmış iletişim aracı olan kağıdın yanında önemli bir alternatif oluştururken, internet de yine bu elektronik metinlere, örneğin bilimsel araştırmalar için, uzaktan erişim imkanı vererek, kullanılan kaynakların çoğaltılmasının (fotokopi) da önüne geçebilmektedir. Burada elbetteki insanın bu araçlardan nasıl faydalandığı ve gelecekte nasıl daha verimli bir biçimde kullanacağı en önemli unsurdur.

Bütün bu bilimsel gelişmeler ışığında ortaya çıkan bir soru da çeviri alanını ilgilendirmektedir. Burada ortak soru şu şekilde ifade edilebilir: Özellikle yazarın 'yokluğunda' derlenen metinlerin sonradan ortaya çıkan bilgi, belge ve bulgular ışığında yeniden çevrilmeleri gerekli midir? Tümevarımsal (Induktion) bir yoldan gidilerek sadece Musil değil onun gibi birçok modern romancının, örneğin İngiliz edebiyatından James Joyce ("Ulysses" – 1922), Fransız edebiyatından Marcel Proust ("Kayıp Zamanın İzinde" – 1913-1927) veya Alman/Avusturya edebiyatından Franz Kafka ("Dava" – 1925) vb. yazarların, aynı zamanda felsefe dünyasından düşünürlerin ve diğer bilim alanlarından yazarların, bilgisayarın bilime girmesiyle yeniden çevrilmeleri gerekir mi ve alımlama süreci üzerinde ne tür etkileri olabilir? Ayrıca olası bu çevirilerin hangi metni kaynak almaları gerektiği de başlı başına bir tartışma konusudur. Bu noktada iki tür yayından da söz edilebilir; *sade* okur için hazırlanabilecek, okunması kolay ve akıcı olan bir yayın ile bilimsel araştırmalar için kaynak olarak kullanılacak eleştirel-tarihsel bir metin. Bu sorular tartışılırken diğer dünya

dillerinin de bu konuda verdiği ve vereceği yanıtlara bakmak, bakış açımızın zenginleşmesi açısından yararlı olabilir. Kısa veya orta vadede bu gibi yanıt henüz verilmemiş soruların bilimsel alanda tartışılması ve dijital metinlerin gelecekteki araştırmalar için oluşturabilecekleri potansiyellerin değerlendirilmesi gereklidir.

Diğer bir tartışmaya açılmasının yararlı olabileceğini düşündüğüm soru ise dijitalleştirilen edebi yapıtların eğitim pedagojisi alanında, özellikle de Almanca öğretiminde kullanılabilirliği ve olası yararlarıdır. Günümüzde öğrencilerin artık ilköğretim sıralarında başlayan bilgisayarlı eğitim modellerinde yabancı dil görsel-işitsel yöntemlerle öğretilmektedir. Bu halihazırda bulunan altyapı üzerine edebi metinlerin de rahatlıkla “e-book” (elektronik kitap) formatında dil derslerine entegre edilmesi mümkün görünmektedir. Özellikle de internetin öğrencilere kazandırdığı ilişkilendirilmiş okuma-araştırma alışkanlığı bu incelemenin nesnesi olan dijital projenin kullanımında da kolaylık sağlayacağı düşüncesini doğurmaktadır. Bugün bilgisayarın eğitim ve öğretim hayatının neredeyse ayrılmaz bir parçası olması göz önünde bulundurularak, dijitalleşen edebi eserlerin de bu yolla çağdaş bir formatta okuyucuya sunulması, gençlerin okuma alışkanlıklarını sürdürmelerini destekleyebilir. Burada sadece hipotez olarak ortaya atılan bu öneriler eğitim ve dilbilimcilerin paydasında elbette tartışmaya ve geliştirilmeye açık olan bazı çıkarımlardır.

KAYNAKÇA

- Aspetsberger, F., Eibl, K. ve Frisé, A. (Ed.). (1992). Robert Musil. Der literarische Nachlaß. Reinbek: Rowohlt.
- Bey, G. (2008), „Das Wort des Naturforschers wiegt schwer. Musil und Einstein“, Robert Musils Drang nach Berlin. Internationales Kolloquium zum 125. Geburtstag des Schriftstellers. Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien.
- Dörr, Marianne (2001, 15 Eylül). Retrodigitalisierung in Bibliotheken und wissenschaftlichen Einrichtungen, Erişim tarihi: Temmuz 2014, <http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jg01/doerr.html>
- Fanta, W. (2000). Die Entstehungsgeschichte des *Mann ohne Eigenschaften* von Robert Musil. Wien: Böhlau.
- Fanta, Walter (2007, 7 Eylül). Die Klagenfurter Ausgabe Robert Musil. Historisch-kritisches Edieren am Computer. Erişim tarihi: Temmuz 2014, <http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jg06/fanta.html>
- Fanta, W., Amann, K. ve Corino, K. (Ed.). (2009). Musil, Robert: Robert Musil - Klagenfurter Ausgabe. Kommentierte Edition sämtlicher Werke, Briefe und nachgelassener Schriften; mit Transkriptionen und Faksimiles aller Handschriften . DVD-Version. Klagenfurt, Wien: Drava.
- Jannidis, Fotis (1999). Was ist Computerphilologie?. Erişim tarihi: Temmuz 2014, <http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jahrbuch/jb1/jannidis-1.html>
- Lyotard, J.F. (1986). Das postmoderne Wissen. Ein Bericht. Graz, Wien: Edition Passagen 7.
- Musil, R. (1978): Der Mann ohne Eigenschaften. Roman. I. und II. Band. Hamburg: Rowohlt.
- Musil, R. (1999). Niteliksiz Adam I. (Çev. A. Cemal) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Musil, R. (2009). Niteliksiz Adam II. (Çev. A. Cemal) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Wunberg, G. (Ed.). (1981). Die Wiener Moderne. Literatur, Kunst und Musik zwischen 1890 und 1910. Stuttgart: Reclam.

